

HUMANITIES INSTITUTE
Feruza Shermatova-Omerani, Ph.D.

GÖÇMEN KUŞLARIN AĞIDI / KAYRYLYP KUSHTAR KELGENCHE (1972) *Cengiz Aytmatov (1928–2008)*

Kaynakçalar:

Aitmatov, C. (2021, August 22). *Plach pereletnoy ptitsy* [The lament of a migrating bird; Audiobook].
АудиоАрхив -Фонограф-. [YouTube](#).

GENEL BILGI

Yazar

Kırgız edebiyatının ve Sovyet dönemi Türk dünyasının önde gelen yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov (1928–2008), Kırgızistan'ın Talas bölgesindeki Şeker köyünde doğmuştur. Babası Törekul Aytmatov, Stalin dönemindeki tasfiyelerin kurbanı olmuş; annesi Nagima Aytmatova ise onu zor koşullar altında yetiştirmiştir. Bu aile geçmişi, Aytmatov'un eserlerinde güçlü anne figürleri, insanın zorluklar karşısındaki direnci ve ahlaki sorumluluk gibi temaların gelişmesinde etkili olmuştur.

Kırgızca ve Rusçayı edebî düzeyde kullanabilen iki dilli bir yazar olan Aytmatov, edebiyat hayatına 1952 yılında *Ak Caan* (*Beyaz Yağmur*), *Tünkü Sugat* (*Gece Sulaması*) ve *Asma Köpürö* (*Asma Köprü*) adlı öykülerle başlamıştır. Edebî başarısını *Betme-bet* (*Yüzyüze*, 1958) ile ortaya koymuş, ardından yayımlanan *Cemile* (*Jamiliya*, 1959) eseriyle uluslararası tanınırlığa ulaşmıştır.

Povesti gor i stepy (*Dağlar ve Bozkırlar Hikâyeleri*, 1963) adlı öykü derlemesi Lenin Ödülü'ne layık görülmüştür. *Kızıl Cooçuk Calcalım* (*Selvi Boylum Al Yazmalım*), *Boto Köz Bulak* (*Deve Gözü*), *Birinçi Mugalım* (*İlk Öğretmen*) ve *Samançının Colu* (*Toprak Ana*, 1963) gibi eserlerinde ahlaki, toplumsal ve felsefi meseleleri ele almıştır.

Daha sonraki eserleri arasında *Canıbarım, Gülsarım!* (*Elveda Gülsarı*), *Ak Keme* (*Beyaz Gemi*), *Erte Cazdagı Turnalar* (*Erken Gelen Turnalar*), *Deñiz Boyloy Cortkon Ala Döböt* (*Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*), *Kılım Karıtar Bir Kün* (*Gün Olur Asra Bedel*), *Kıyamat* (*Kıyamef*), *Kassandra Tamgası* (*Kassandra Damgası*) ve *Toolor Kulaganda: Kızı kayıp* (*Dağlar Devrildiğinde: Ebedî Gelin*, 2006) bulunmaktadır. Bu yapıtlar, halk kültürü, toplumsal eleştiri ve çevresel sorunları insanlık değerleri çerçevesinde ele almaktadır.

Roman ve öykülerinin yanı sıra deneme ve söyleşi türünde eserler de veren Aytmatov, *V Soavtorstve, S Zemlyoyu i Vodoy* (*Toprak ve Su ile Ortak Yazarlık*) adlı çalışmasında insan onuru, emek ve doğayla uyum konusundaki düşüncelerini yansıtmıştır.

Kısa öykü

“Göçmen Kuşların Ağıdı” (“Kayrylyp kushtar kelgenche” – “Kuşlar Dönene Kadar”) adlı kısa öykü, 1972 yılında Kırgızistan'ın *Madaniyaty* gazetesinde, tamamlanmamış bir romanın parçası olarak birkaç bölüm hâlinde yayımlanmıştır. Ancak yazar, eseri bir nedenle tamamlamamıştır. Daha sonra Rusçaya *Plach pereletnoy ptitsy* (“Göçmen Kuşun Ağıdı”) adıyla çevrilmiştir. John French tarafından yapılan İngilizce çeviri ise 1973 yılında *The Lament of a Migrating Bird* adıyla yayımlanmıştır.

İngilizce çeviride kullanılan *The Lament of a Migrating Bird* başlığı, Rusça “Plach pereletnoy ptitsy” başlığının kelimesi kelimesine çevirisidir ve “bird” sözcüğü tekil biçimdedir. Oysa öyküde kanlı bir savaşa ağıt yakan tek bir kuştan değil, bir kuş sürüsünden söz edilmektedir. Bu nedenle *Lament of the Birds of Passage* (“Göçüp Giden Kuşların Ağıdı”) başlığı daha şiirsel ve eserin içeriğine daha uygun olabilir. “Göçmen Kuşlar” ifadesi, kuşların bir yerden başka bir yere göç etmesini vurgularken daha çok bilimsel bir tanımlamayı çağırır.

Arka Plan

“Göçmen Kuşların Ağıdı”, 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Kırgızların istilacı Cungar-Oyratlarına, yani Moğol boylarına karşı verdiği mücadeleyi konu alan eski bir Kırgız anlatısını temel alır. Göçebe ve savaşçı bir toplum olan Kırgızlar, tarihlerini ve değerlerini başta *Manas* olmak üzere kahramanların ve savaşçıların yiğitliklerini anlatan destanlar aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmıştır.

Öykü, tek bir ailenin yaşadıklarını anlatırken savaş yıllarında toplumun karşı karşıya kaldığı daha geniş sıkıntıları da yansıtır. Yakınlarından haber bekleyen ailelerin yaşadığı kaygı ve acı ile savaşın bütün topluluk üzerindeki ağır etkisi öykünün önemli unsurlarıdır.

Öykü, lirik anlatımı ve şiirsel imgeleriyle adeta bir şiir gibi akar. Aytmatov, hayvanlara ve kuşlara insanî özellikler yükleyerek onlara ses ve duygular kazandırır. Göç eden kuşlar, kanla kaplı savaş alanına tanık olur; yas tutar, yollarını şaşırır ve keder içinde savaş alanının üzerinde dönerler. Kuşların yaşadığı bu acı, insanların savaş karşısındaki yasını ve çaresizliğini yansıtır.

Bu imgeler aracılığıyla öykü, insanın yaşadığı acı ile doğa arasındaki bağı kurar ve savaşın yol açtığı kayıp ve kederin yalnızca insanları değil, tüm canlıları etkilediğini gösterir. Aynı zamanda Kırgızların acıyı türkü ve dualarla dile getirdiği ağıt geleneğine de göndermede bulunur. Böylece bireysel acı, toplumsal hafıza ve manevî gelenekle bütünleşir.

KIŞILAR

Senirbay – Saygın bir usta yurt yapımcısıdır.

Kertolgo – *Senirbay*’ın eşi, ailesi ve halkı için Tengri’ye dua eden güçlü bir annedir.

Eleman – *Senirbay* ve *Kertolgo*’nun küçük oğludur. Büyüdükçe *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olur.

Koichuman – Ailenin büyük oğludur. Talçuy Vadisi’nde Oyratlara karşı savaşan cesur bir savaşçıdır.

Göçmen Kuşlar – İnsanların yol açtığı şiddeti ve yıkımı yansıtan, doğanın sembolik sesi olarak öne çıkar.

ÖZET

Öykü ya da alegori, Kırgız halkının varlığını tehdit eden bir savaşta Cungar-Oyratlara karşı savaşmak üzere yola çıkan büyük bir Kırgız ordusunu anlatır. Talçuy Vadisi’nde şiddetli çarpışmalar yaşanır. Savaşanlar arasında, usta bir yurt yapımcısı olan *Senirbay*’ın büyük oğlu *Koichuman* da vardır.

Savaş alanından uzakta, *Senirbay* ağır hastadır. Kayın hısımlarından birinin ölümü üzerine gelenek gereği cenaze törenine katılmaya çalışır, ancak bunu başaramaz ve küçük oğlu *Eleman*’ın kollarında hayatını kaybeder. *Senirbay*’ın eşi *Kertolgo*, *Eleman*’ı kutsal Isık Gölü’ne götürür ve Tengri’ye dua eder. Ailesinin korunmasını, *Eleman*’ın babasının zanaatını sürdürmesini ve *Manas* destanının kutsal gücünü miras almasını diler.

Eleman büyüdükçe büyük bir *manasçı* olur. Eski kahramanların yiğitliklerini anlatan ve halkına zafer için ilham veren usta bir destan anlatıcısına dönüşür. Ancak daha sonra ihanete uğrayarak yakalanır ve Kazak bozkırlarında acımasızca öldürülür. Onu daha önce sakladığı için öldürülen annesi *Kertolgo*’nun ardından *Eleman* da aynı kaderi paylaşır.

Bu sırada, bir zamanlar Isık Gölü’nde konaklayan göçmen kuşlar dehşet içinde gölden uzaklaşır ve ölümlerin ardından yas tutar. Kuşların sesleri ve ağıtları, insanın yol açtığı zulme rağmen geçmişin unutulmadığını ve halkın ruhunun varlığını koruduğunu simgeler.

OLAYLAR

Köpekler Köpekler, köyden atlılar ayrıldığında çok sevinir, kargaşanın, geniş bozkırların ve gürültünün peşine takılıp koşarlardı. Azarlanmaları da onları durdurmazdı. *Eleman* adındaki çocuk da kendi köpeğinin peşinden göle kadar koşmak zorunda kalır. Kardeşi *Turman*’a cenaze yemeği için genç bir boğayı kementle yakalamasında yardım ederken köpek kalabalığının arasına dalar; etrafı koklayarak, sıçrayıp havlayarak herkesi peşinden sürüklemeye çalışır. Ne kadar çağırılsalar da onu geri getirmek mümkün olmazdı; çünkü köpeklerin huyu böyleydi.

Cenazeye Gidiş Bu bir av kfilesi değil, yas için yola çıkmış bir cenaze alayıdır. *Senirbay*’ın gelini *Almash*’ın kız kardeşi, on yedi yaşındaki *Uulkan*’ın ani ölümü üzerine köy halkı başka bir yerleşim yerine gitmek üzere

yola çıkar. Atların ve öküzlerin eşlik ettiği kafilende tek bir genç savaşçı bile yoktur. Çünkü köyün en iyi savaşçıları ve atları, istilacılara karşı savaşmak üzere dağların ötesine gitmiştir. Günler geçmesine rağmen onlardan hiçbir haber gelmez. Köy halkı vadilerden ağır ağır ilerlerken herkesin içine keder, korku ve endişeli bir bekleyiş çöker.

Yas Köyün yaşlıları ve diğer ileri gelenleri, Senirbay'ın gelini Almash'ın çevresinde toplanarak on yedi yaşında ansızın hayatını kaybeden Uulkan'ın yasını tutarlar. Almash, bu aileye daha altı ay önce gelin gelmiştir. Ancak insanlar yalnızca onun acısını paylaşmak için değil, Talçuy'daki savaşa gitmiş olan eşi Koichuman'a ve küçük Bozoy boyunun gururu sayılan usta yurt yapımcısı Senirbay'a duydukları saygı nedeniyle de buradadır. Senirbay ise üç gündür hastalığı nedeniyle yurtunda yatmaktadır. Uulkan'ın ölümü, Almash'ın ve çevresinde toplanan herkesin üzerine ağır bir keder çöktürmüştür.

Kertolgo Ailenin Başına Geçer Usta yurt yapımcısı Senirbay, gelenek ve görev gereği cenazeye gitmeye hazırlanır. Kaftanını giyer, dışarıda eyerlenmiş atı beklemektedir. Oğulları Turman ve Eleman'ın yardımıyla ata binmeye çalışırken birden kalbine şiddetli bir ağrı girer ve ayağını üzengiye atamaz. Atın yelesine tutunarak sendeleyip inler.

Sakin ve kararlı davranan eşi Kertolgo hemen duruma el koyar. Senirbay'ı yurda götürüp yatağına yatırır ve dinlenmesini söyler. Ailenin başında kendisinin bulunacağını, cenazeye giderek ölüye saygısını sunacağını ve uzakta savaşanlar için dua edeceğini söyler. Böylece hem Senirbay'ın yanında kalacak hem de ailenin işlerini yürütecektir.

Bozoy Boyu Yas Tutuyor Senirbay, yastığa yaslanmış, yüzü solgun ve alnı ter içinde bir hâlde eşi Kertolgo'ya sessizce konuşur. Kertolgo'nun haklı olduğunu kabul eder. Kendisi gidemiyorsa ailenin başına onun geçmesi gerektiğini söyler. Bozoy boyunu toplayarak Uulkan'ın yasını yüksek sesle tutmasını, Koichuman'ın ve kendisinin cenazede bulunmamasına rağmen herkesin Almash'ın kız kardeşinin ölümünü duyduğunu bilmesini ister.

Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar, keder ve korku içinde cenazeye giderler. Talçuy'daki savaştan hâlâ hiçbir haber gelmemiştir ve herkes orada neler olduğunu merak etmektedir. Geleneklerini yerine getirerek boylarına karşı görevlerini yapar, sessizlik ve endişe içinde yollarına devam ederler.

Eleman Köpekle Birlikte Kalır Eleman, köpeği yakalayıp boynuna kemerini dolayarak zapt etmek için güçlükle peşinden koşar; yoksa köpek kalabalığın peşine takılıp gidecektir. Tasmaya bağlandıktan sonra bile köpek kurtulmaya çalışarak Eleman'ı peşinden sürükler. Onu başıboş bırakamaz; yabancı bir köyde diğer köpeklerin saldırısına uğrayacağından korkar. Eleman köpeği tutarken cenazeye gidenlerin ardından bakar ve ne söyleyeceğini bilemez. Dizginleri elinde tutan annesi atının üzerinden geriye dönüp ona bakar. "Çabuk eve dön. Babanın yanında ol. Onu yalnız bırakma," der kaşlarını çatarak.

Eleman Annesine Söz Verir Eleman sessizce başını sallar ve annesinin söylediklerini yapacağına söz verir. Annesinin yaşlanmış, kırışmış ve ciddi yüzüne bakarken onu hiç bu kadar kaygılı görmediğini fark eder. Annesinin öğütlerini dinlerken içinden şöyle geçirir:

"Git anne, hiç merak etme. Artık çocuk değilim. Babamın yanında kalır, gereken her şeyi yaparım. Umarım Koichuman ve diğer genç atlıların hepsi sağ salim geri döner. Senin sözünü dinleyecek ve ailemizi koruyacağım."

Kertolgo'nun Vedası Kertolgo, dizginleri bir süre elinde tutarak yol kenarında siyah köpeğin yanında duran küçük oğluna bakar. Yüreğini keskin ve dayanılmaz bir acı kaplar. Eleman hâlâ bir çocuktur. Kertolgo, Koichuman için duyduğu kaygının aynısını onun için de hisseder; büyük oğlunun hayatta olup olmadığını, düşman mızraklarına hedef olup olmadığını düşünür. Yarın onları neyin beklediğini, halkın başına neler geleceğini kim bilebilir? Korkusunu belli etmemek için alçak sesle, "Çabuk eve dön oğlum. Seni de babanı da Tengri'ye emanet ediyorum. Eve varınca şu ottan babana bir çay demle," der.

Eleman, "Tamam anne," diye söz verir.

Eleman Annesine Söz Verir Eleman sessizce başını sallar ve annesinin söylediklerini yapacağına söz verir. Annesinin yaşlanmış, kırışmış ve ciddi yüzüne bakarken onu daha önce hiç bu kadar kaygılı görmediğini düşünür. Annesinin sözlerini dinlerken içinden şöyle geçirir:

“Git anne, hiç merak etme. Artık çocuk değilim. Babamın yanında kalır, gereken her şeyi yaparım. Umarım Koichuman ve diğer genç atlıların hepsi sağ salim geri döner. Senin sözünü dinleyecek ve ailemizi koruyacağım.”

Kertolgo Oğluna Veda Eder Kertolgo, yol kenarında siyah köpeğin yanında duran küçük oğluna bakar. Yüreğini keskin ve dayanılmaz bir acı kaplar. Eleman hâlâ bir çocuktur. Kertolgo, Koichuman için duyduğu kaygının aynısını onun için de hisseder. Büyük oğlunun hayatta olup olmadığını, düşman mızraklarına hedef olup olmadığını düşünür. Yarın kendilerini neyin beklediğini, halkın başına neler geleceğini kim bilebilir? Korkusunu belli etmemek için alçak sesle, “Çabuk eve dön oğlum. Seni de babanı da Tengri’ye emanet ediyorum. Eve varınca şu ottan babana bir çay demle,” der. Eleman, “Tamam anne,” diye cevap verir.

Isık Gölü’nde Bahar Eleman diz çökmüş, siyah köpekle doru kırsağın arasında duruyor, ikisinin de dizginlerini elinde tutuyordu. Gölün karanlık sırtını andıran uzak kıyılarına bakıyordu. Suyun yüzeyi sakince hareket ediyor, hafif dalgalar kıyıya vuruyordu.

Kışın son günlerinde Isık Gölü’nün çevresi ıssız ve sessizdi. Sararmış kuru otlar ve yapraksız ağaçlardan başka ortalıkta hiçbir şey görünmüyordu. Ne bir ateşten yükselen duman, ne bir atlı ne de bir kervan vardı. Baharın yaklaştığını ve göç zamanının geldiğini hisseden kuşlar, büyük sürüler hâlinde gölün üzerinde dönmüyordu. Bazı sürüler dağların etekleri boyunca hızla uçuyor, kuşların heyecanlı sesleri berrak bahar havasında uzaklara kadar yayılıyordu.

Kuşların Göç Zamanı Tam üzerlerinden, neredeyse başlarına degecekmiş gibi, ayakları kızıl bir kaz sürüsü hızla geçer. Kazlar yüksek sesle bağıarak kanat çırpır, kanatlarının havayı yaran sesi duyulur. Eleman gölün üzerinde başka kuş sürüleri de görür, ancak bunların kaz, ördek, kuğu ya da uzun boyunlu pembe flamingolar olup olmadığını seçemez. Kuşlar gökyüzünde yükselip birbirlerinin etrafında dönerek süzülürler. Sesleri bir süre açıkça duyulur, sonra giderek uzaklaşır. Eleman onları seyrederek, “Yakında yola çıkacaklar; belki bugün, belki de yarın,” diye düşünür.

Kertolgo’nun Duası Kertolgo, bütün içtenliğiyle Tengri’ye dua etmeyi sürdürür. Göğüs hastalığı nedeniyle güçten düşen ve ata binemez hâle gelen eşi, usta yurt yapımcısı Senirbay için Tengri’den yardım diler. Senirbay’ın daha uzun yıllar yaşamasını, gençlere ve yaşlılara, zenginlere ve yoksullara, çobanlara ve diğer insanlara yurtlar yapmaya devam etmesini ister. Çocukları ve torunları için de dua eder; onlara güç, sağlık ve esenlik diler.

Geniş ve masmavi gölün üzerinde dalgalar kabarıp alçalır; sanki fırtınaya hazırlanan canlı bir beden gibi hareket eder. Bahar göğünde göçmen kuşlar dönüp durur, uzak diyarlara yapacakları yolculuğun yaklaştığını hissedercesine seslenirler.

Eleman İçin Dileği Kertolgo, bu kez bütün yüreğiyle oğlu Eleman için dua eder: “Ey Tengri, sana sesleniyorum, sözlerimi duy! Yeryüzündeki kutsal gözün olan Isık Göl’e geldik, senden yardım ve bereket dilemek için. İşte oğlum Eleman, son evladım. Ona babası Senirbay’ın hünerini ver. Kardeşi Koichuman gibi *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olsun. Atalardan çocuklara aktarılan kadim söz, onun ruhunda bir ağaç gibi kök salsın ve büyüsün. Beni, üç oğlum annesini, duy ey Tengri! Sadık yol arkadaşlarımız olan köpeği ve doru kırsağı da koru. Sözlerim gölün ve dağların üzerinde yankılsın.”

Eleman’ın Başına Gelecekler Eleman henüz bilmiyordu ki bir gün Tengri’nin inayetiyle, Oyratların egemenliği altında zor günler geçiren halkının sesini ve sözünü taşıyan büyük bir *manasçı* olacaktı. Düşmanlarının bir gün onun başı için bin at ödül koyacağını da bilmiyordu. Uğradığı ihanet sonucunda Kazak bozkırlarının kavurucu sıcağında yakalanacak, gözleri oyulacak ve susuzluktan ölüme terk edilecekti. Son anlarında ise bugününü, annesinin dua ettiği Isık Göl’ü ve uzak diyarlara gitmek üzere toplanan kuşları hatırlayacak ve “Anne!” diye seslenecekti.

Ama şimdilik Eleman, Isık Göl’ün kıyısında siyah köpeğinin tasmağını elinde tutarak duruyordu. Sonra hasta babasının yanına dönmek üzere aceleyle yola koyuldu. Arkasında kalan kuşların huzursuz çığlıklarını hâlâ duyuyordu.

Manas Destanı Aradan sayısız gece ve yıl geçti. Dünyada nice insanlar yaşadı; kimi büyük, kimi sıradan, kimi iyi, kimi zalim, kimi bilge, kimi cesurdu. Sonunda geriye yalnızca adları kaldı. Yeryüzünün görünümü

değiştirdi; dağlar yükseldi, ovalar genişledi, nehirler yatak değiştirdi, şehirler kuruldu ve yok oldu. Bütün bu değişimlerin içinde sözler yeni sözleri, türküler yeni türkülerini, anlatılar ise efsaneleri doğurdu. Bu destanda ataların sesi yeniden canlandı. Böylece cesareti, yaşamı ve halkın hafızasını yaşatan *Manas* destanı ortaya çıktı.

Eleman'ın Bilmediği Gelecek Eleman, gençliğinin Oyratların şiddetinin hüküm sürdüğü karanlık yıllara denk geleceğini bilmiyordu. İnsanların korku içinde, dağların kuytu geçitlerinde gizlice toplanarak *Manas* destanını dinlemek zorunda kalacağını da bilmiyordu. Her defasında destanı anlatmaya başladığında annesinin göl kıyısında ettiği duayı hatırlayacaktı. Annesi, oğlunu sakladığı için Oyratlar tarafından çoktan öldürülmüş olacaktı. Annesinin duası ona teselli ve güç verecek, atalarından miras kalan sözün büyüklüğünü ve güzelliğini, halkının ölümsüz ruhunu hatırlatacaktı. Eleman'ın kaderi, korku içinde yaşayan insanlara *Manas* destanını anlatmaktı.

Senirbay'ın Ölümü O gece şafak sökerken usta yurt yapımcısı Senirbay, küçük oğlu Eleman'ın gözleri önünde hayatını kaybetti. Son sözleri neredeyse anlaşılmıyordu. Ancak titreyerek ağlayan Eleman babasına iyice yaklaştı ve iki kelimeyi seçebildi: "Talçuy." Eleman dudaklarını ısırarak hıçkırdı ve gözyaşları içinde haykırdı: "Hayır, baba, hiçbir haber yok! Yalan söyleyemem! Yalnızım. Ölme, baba! Annem yakında döner, birazdan gelir..." Ölmek üzere olan Senirbay'ın oğlunu duyup duymadığı bilinmiyordu. Gözleri açık hâlde hayatını kaybetti. Dehşete kapılan Eleman ağlayarak yurttan dışarı fırladı. Korkuya kapılan siyah köpek de kuyruğunu bacaklarının arasına sıkıştırarak onun peşinden gitti.

Kuşların Uçuşu Eleman bir an olduğu yerde kalakaldı. O gece ılık Göl çalkalanıyor, kaynayan sular gibi kaba dalgalar kıyıya vuruyordu. Gölün uğultusuna başka sesler de karışıyordu; büyük bir kuş sürüsünün çıkardığı yoğun bir gürültü duyuluyordu. Eleman başını kaldırdığında, şafak sökerken gri gökyüzünü kaplayan sayısız kuş gördü. Kuşlar gölün üzerinde yükseklerde dönüyor, önlerindeki dağları aşmak için giderek yükseliyordu. Sonunda uzun bir sıra hâlinde uzanarak Boom Geçidi'ne, Talçuy'a ve daha ilerideki bilinmeyen uzak diyarlara doğru uçtular. Kuşların uzaklara doğru uçup gittiğini gören Eleman, bütün gücüyle arkalarından seslendi: "Babamız öldü! Koichuman'a söyleyin, babamız öldü! Babamız öldü!"

Talçuy'a Doğru Kuşlar dağların üzerinden uzun süre uçtular. Geçide vardıklarında sert rüzgârlar kara bulutları sürükleyerek dağlara çarpıyordu. Önce yağmur yağdı, ardından keskin bir kar başladı. Islanan tüyleri donmaya başlayınca uçmak giderek zorlaştı. Sürü geri dönüp gölün üzerinde bir süre dolaştı, sonra yeniden yükselerek dağların ve bulutların üzerinden yoluna devam etti. Sabah olduğunda güneş, aşağıda uzanan geniş Talçuy Vadisi'ni aydınlatıyordu. Her yer yemyeşil çimenlerle kaplıydı; ağaçların tomurcukları kabarmış, gümüş gibi parlayan Çuy Nehri vadinin içinden kıvrılarak akıyordu. Önlerinde ilk konaklayacakları yer vardı. Fakat kader, kuşlara alıştıkları gibi bir sığınak sunmuyordu.

Talçuy'da Savaş Sürü geniş ovaya yaklaştıkça kanat çırpışları yavaşladı. Aşağıda korkunç bir manzara vardı. Binlerce yaya ve atlı savaşçı amansız bir çatışmanın içindeydi. Çılgınlık, savaş naraları ve atların kişnemeleri havayı dolduruyordu. İnsanlar birbirlerini kılıç ve bıçaklarla öldürüyor, bazıları kamışlıkların arasında savaşıyordu. Kimi savaşçılar atların ayakları altında eziliyordu. Toprak kana bulanmış, kan nehirde birikerek suyu koyu kırmızıya çevirmişti. Atların ayakları altında çalkalanan su, koyu ve korkunç bir akıntıya dönüşmüştü. Her yanı ölüm kaplamış, yaşayanların ve can çekişenlerin çılgınlıkları ovanın dört bir yanına yayılmıştı.

Kuşların Yası Kuş sürüsü gökyüzünde sendeleyerek uçmaya başladı. Korkuyla titreyen sürüden bir anda keskin bir çılgılık yükseldi ve kuşlar ürkek, dağınık bir bulut gibi dört bir yana dağıldı. Uzun süre savaş alanının üzerinde dönüp durdular. Aşağıda insanlar birbirlerini öldürüyor, ardından yeniden bir araya gelerek saflarını düzenlemeye çalışıyor. Kuşlar bir türlü sakinleşemiyordu. Lanetli bu ovada konaklayamayacaklarını anlayarak yollarına devam ettiler. Savaşın sona ermesiyle ölülere üşüşüğünü, çakalların ise karınlarını doyurup oldukları yerde yığılıp kaldığını gördüler. Bunun üzerine sürü, bu korkunç yerlerden mümkün olduğunca uzaklaşmaya karar verdi ve açık gökyüzüne doğru yükseldi.

Kuşların Göçü Kuşlar, dünyanın yaratılışından beri uzun yolculuklara çıkar, gizemli ve kadim yolları izleyerek dünyanın uzak köşelerine ve ötesine uçarlardı. Fırtınalarda, gece gündüz demeden yorulmadan kanat çırpıp, hatta havada uyurlardı. İlkbaharda kuzeye, nehirlerle ve yuvalarına doğru gider; sonbaharda ise

büyüyen yavrularıyla birlikte güneye dönerlerdi. Giderek daha yükseğe çıktıklarında aşağıdaki yeryüzü bulanıklaşır, dağlar gözden kaybolur, dünya sanki yolunu kaybetmiş bir buzağı gibi küçülüp uzaklaşırdı. Tarlaların ve şehirlerin üzerinden, karanlık geceleri ve yıldızlı gökyüzünü aşarak uçarlardı. Sessizce dua eder, insanların ve tanrıların yeryüzünü ateşten, savaştan ve kötülükten korumasını dilerlerdi.

KARAKTER ANALİZİ

Eleman

Eleman, “The Lament of a Migrating Bird” öyküsünün merkezindeki karakterlerden biridir. Senirbay ve Kertolgo’nun en küçük oğlu olan Eleman, savaşın, ölümün ve belirsizliğin hâkim olduğu bir dönemde büyür. Ağabeyi Koichuman savaşa giderken babası Senirbay ağır hastadır. Annesi Kertolgo ise ailenin sorumluluğunu üstlenir ve Eleman’dan babasının yanında kalmasını ister. Eleman, annesine verdiği sözü tutarak hasta babasına bakar. Babasının ölümüne tanık olması onun çocukluktan yetişkinliğe geçişini hızlandırır. Daha sonra *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olur. Böylece Eleman, yalnızca ailesinin değil, halkının tarihini ve kültürel hafızasını taşıyan önemli bir karakter hâline gelir.

Sorumlu Eleman, genç yaşına rağmen ailesine karşı sorumluluk duygusu güçlü bir karakterdir. Annesi cenazeye gitmek zorunda kaldığında ondan hasta babasının yanında kalmasını ve onu yalnız bırakmamasını ister. Eleman, annesinin sözlerini sessizce kabul eder ve gereken her şeyi yapacağına söz verir. Babasının hastalığı ve ölümünün yarattığı korkuya rağmen ailesinin yanında durmaya çalışır. Özellikle annesinin kendisine duyduğu güven, Eleman’ın erken yaşta sorumluluk üstlenmesini sağlar. Bu yönüyle Eleman, savaşın ve kayıpların çocukları bile yetişkinlerin görevlerini üstlenmek zorunda bıraktığı bir dönemi temsil eder.

Sadık Eleman, ailesine ve özellikle anne babasına derinden bağlıdır. Annesinin söylediklerini dikkatle dinler ve onun isteklerini yerine getirmeye söz verir. Annesi giderken Eleman’ın gösterdiği sakinlik, ona duyduğu güveni ve bağlılığı ortaya koyar. Babasının ölümünden önce onunla konuşmaya çalışması ve ölmemesi için yalvarması da bu bağlılığın en güçlü göstergelerindendir. “Anne” diye seslenmesi ve babasının ölümünü Koichuman’a duyurmak için göç eden kuşların ardından bağırması, aile üyeleri arasındaki güçlü bağı gösterir. Eleman’ın sadakati yalnızca ailesine değil, onların temsil ettiği değerlere ve geçmişe de yöneliktir. Bu nedenle onun karakteri kişisel bağlılıkla kültürel bağlılığın birleştiği bir noktada şekillenir.

Duyarlı Eleman, çevresinde yaşanan olaylardan derinden etkilenen duyarlı bir karakterdir. Babasının hastalığı ve ölümünü büyük bir acıyla karşılar. Senirbay’ın son sözlerini anlamaya çalışması ve babasının ölmemesi için yalvarması, onun duygusal bağlılığını gösterir. Göçmen kuşların uçuşunu izlerken onların yolculuğuna ve uzak diyarlara gidişine dikkatle bakması da doğayla kurduğu güçlü bağı ortaya koyar. Talçuy’daki savaşı gören kuşların korkuyla dağılması ve yas tutması, Eleman’ın yaşadığı kişisel acıyla birleşir. Kuşların ardından babasının ölümünü Koichuman’a bildirmelerini istemesi, onun duygularını doğa üzerinden ifade ettiğini gösterir. Bu yönüyle Eleman, savaşın insanda yarattığı korku, yalnızlık ve yas duygularını yansıtır.

Cesur Eleman’ın cesareti savaş meydanında gösterilen fiziksel güçten çok, karşılaştığı acılar karşısında ayakta kalabilmesinde görülür. Henüz genç olmasına rağmen hasta babasının yanında kalmayı kabul eder ve annesine verdiği sözü yerine getirmeye çalışır. Babasının ölümüne tanık olduğunda büyük bir korku yaşasa da yaşadığı olayın sorumluluğundan kaçmaz. Daha sonra *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olması, onun kültürel ve manevi açıdan da cesur olduğunu gösterir. Oyratların baskısı altında insanların gizlice *Manas* dinlemek zorunda kaldığı bir dönemde destanı yaşatmak kolay değildir. Eleman, böylece halkının tarihini ve sözlü geleneğini korumak uğruna risk alan bir karakter olarak öne çıkar.

Kültürel Mirasın Taşıyıcısı Eleman’ın en önemli özelliklerinden biri, Kırgız kültürel mirasının taşıyıcısı hâline gelmesidir. Annesi Kertolgo, Isık Göl kıyısında Tengri’ye dua ederek oğlunun babası Senirbay’ın hünerini ve kardeşi Koichuman’ın sahip olduğu *Manas* geleneğini sürdürmesini diler. Bu dilek, Eleman’ın kişisel geleceğini halkın kültürel geleceğiyle birleştirir. Eleman daha sonra büyük bir *manasçı* olarak atalarının sözünü yeni kuşaklara aktarır. *Manas* destanı onun için yalnızca bir anlatı değil, halkın tarihini, kahramanlık anlayışını ve ortak hafızasını yaşatan bir mirastır. Bu nedenle Eleman, geçmiş ile

gelecek arasında bağ kuran ve savaşın yok etmeye çalıştığı kültürel kimliği yaşatan bir karakter olarak önem kazanır.

Kertolgo

Kertolgo, “Göçmen Kuşların Ağıdı” öyküsünde ailenin güçlü ve koruyucu annesi olarak öne çıkar. Senirbay’ın eşi ve Eleman ile Koichuman’ın annesi olan Kertolgo, savaşın ve belirsizliğin hüküm sürdüğü bir dönemde ailesinin sorumluluğunu üstlenir. Senirbay hastalandığında onun yerine cenazeye gider ve aileyi temsil eder. Oğulları savaşta olduğu için hem onların hayatından endişe eder hem de küçük oğlu Eleman’ı korumaya çalışır. Isık Göl kıyısında Tengri’ye ettiği dua, onun ailesine ve halkına duyduğu bağlılığı gösterir. Kertolgo, annelik sevgisi, güçlü iradesi ve manevi inancıyla öykünün en önemli karakterlerinden biridir. Onun davranışları, savaş döneminde kadınların aileyi ayakta tutmadaki rolünü de yansıtır.

Güçlü ve Kararlı Kertolgo, zor koşullar karşısında soğukkanlılığını koruyan ve gerektiğinde sorumluluk almaktan çekinmeyen güçlü bir kadındır. Senirbay cenazeye gitmek üzere hazırlanırken aniden rahatsızlanınca paniğe kapılmaz; onu yurda götürür, yatağına yatırır ve ailenin sorumluluğunu üstlenir. Cenazeye kendisinin gideceğini ve aileyi temsil edeceğini söyler. Bu davranışı, Kertolgo’nun yalnızca eşinin yardımcısı olmadığını, gerektiğinde ailenin bütün yükünü üstlenebilen bir kadın olduğunu gösterir. Savaşın getirdiği belirsizlik ve korkuya rağmen günlük sorumluluklarını yerine getirir. Kararlılığı, özellikle çocuklarının ve eşinin güvenliğini koruma çabasında açıkça görülür. Bu nedenle Kertolgo, kriz anlarında gücünü ortaya koyan bir karakterdir.

Koruyucu Kertolgo’nun karakterinin merkezinde annelik ve koruyuculuk vardır. Koichuman savaşta olduğu için onun hayatından sürekli endişe eder; Eleman’ın ise henüz çocuk olduğunu düşünerek onun güvenliğini sağlamaya çalışır. Cenazeye giderken Eleman’a eve dönmesini, babasının yanında kalmasını ve onu yalnız bırakmamasını söyler. Oğlundan ayrılırken yaşadığı korkuyu belli etmemeye çalışır. Ancak içten içe hem Eleman’ın hem de Koichuman’ın başına kötü bir şey gelmesinden korkmaktadır. Daha sonra Eleman’ı sakladığı için Oyratlar tarafından öldürülmesi, onun annelik sevgisinin ne kadar güçlü olduğunu gösterir. Kertolgo için çocuklarını korumak, kendi hayatını tehlikeye atmayı bile göze alabileceği bir sorumluluktur.

İnançlı Kertolgo, ailesinin geleceğini Tengri’ye emanet eden derin inanca sahip bir karakterdir. Isık Göl kıyısında yaptığı dua, onun manevi dünyasının en belirgin göstergesidir. Senirbay’ın iyileşmesi, çocuklarının ve torunlarının korunması ve özellikle Eleman’ın geleceği için Tengri’den yardım ister. Eleman’ın babasının zanaatını sürdürmesini ve kardeşi Koichuman gibi *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olmasını diler. Kertolgo’nun duası yalnızca kişisel bir dilek değildir; aynı zamanda atalarından gelen kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılması arzusunu ifade eder. Bu nedenle onun inancı, aile sevgisiyle halkın manevi ve kültürel değerlerine bağlılığını bir araya getirir.

Fedakâr Kertolgo, ailesi için kendi ihtiyaçlarını ve korkularını geri plana atan fedakâr bir kadındır. Senirbay hastalandığında onun bakımını üstlenirken aynı zamanda cenazeye giderek aileyi temsil eder. Oğullarının savaşta olması, onun üzerindeki kaygıyı daha da artırır. Buna rağmen korkusunu çocuklarına yansıtmamaya çalışır. Eleman’a veda ederken onu Tengri’ye emanet etmesi, bir annenin çaresizliği ile koruma isteğini aynı anda gösterir. Daha sonra oğlunu Oyratlardan saklamak için kendi hayatını tehlikeye atması, fedakârlığının en uç noktasını oluşturur. Kertolgo’nun fedakârlığı, savaş döneminde ailesini korumaya çalışan annelerin yaşadığı ağır sorumluluğu ve kişisel acıyı yansıtır.

Geleneklerine Bağlı Kertolgo, Kırgız toplumunun geleneklerine ve kültürel değerlerine bağlı bir karakterdir. Cenaze törenine katılması, aile adına yas tutması ve ölen kişiye karşı geleneksel görevlerini yerine getirmesi bu bağlılığın göstergesidir. Ancak onun gelenek anlayışı yalnızca cenaze törenleriyle sınırlı değildir. Eleman’ın *Manas* geleneğini sürdürmesini istemesi, sözlü kültürün korunmasına verdiği önemi ortaya koyar. Onun için *Manas*, geçmişten kalan bir destandan çok, halkın hafızasını ve kimliğini yaşatan kutsal bir mirastır. Bu nedenle Kertolgo hem ailesinin geleneklerini koruyan hem de bu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını isteyen bir anne olarak öne çıkar.

Senirbay

Senirbay, “Göçmen Kuşların Ağdı” öyküsünde saygın bir yurt yapımcısı ve Bozoy boyunun önde gelen kişilerinden biridir. Kertolgo’nun eşi, Koichuman ve Eleman’ın babasıdır. Ustalığı sayesinde yalnızca kendi ailesinin değil, köydeki birçok insanın da saygısını kazanmıştır. Ancak savaş yıllarında ağır bir hastalığa yakalanır ve savaşta bulunan oğlundan haber alamamanın üzüntüsünü yaşar. Hastalığı nedeniyle cenazeye gidemediğinde ailenin sorumluluğunu Kertolgo’ya bırakır. Senirbay’ın ölümü, özellikle küçük oğlu Eleman için önemli bir dönüm noktasıdır. Karakteri, geleneksel toplumda aile, zanaat, saygınlık ve babalık sorumluluğunun önemini yansıtır.

Usta Senirbay’ın en belirgin özelliği, yurt yapımındaki ustalığıdır. Bozoy boyunun gurur duyduğu saygın bir usta olarak tanınır. Yurt, göçebe Kırgız yaşamının yalnızca bir barınma aracı değil, aynı zamanda aile ve topluluk hayatının merkezidir. Senirbay’ın bu zanaattaki ustalığı, onun toplumdaki konumunu ve saygınlığını belirler. Gençler ve yaşlılar, zenginler ve yoksullar, çobanlar ve diğer insanlar için yurtlar yapması, emeğinin toplumun farklı kesimlerine ulaştığını gösterir. Bu nedenle onun zanaatı yalnızca kişisel bir beceri değildir; Kırgız göçebe kültürünün önemli bir parçasıdır. Senirbay, bu geleneği temsil eden usta bir zanaatkâr olarak öne çıkar.

Sorumlu Senirbay, hastalığına rağmen geleneksel görevlerini yerine getirmeye çalışan sorumluluk sahibi bir karakterdir. Bir ölüm haberi geldiğinde cenazeye katılmak ve ailesini temsil etmek için hazırlanır. Ancak hastalığı ağırlaştığı için ata binemez. Bunun üzerine Kertolgo’nun aileyi temsil etmesini kabul eder ve ondan Bozoy boyunu toplayarak cenaze törenine katılmasını ister. Bu davranışı, onun toplumun geleneklerine ve ailevi sorumluluklarına verdiği önemi gösterir. Senirbay, fiziksel olarak görevlerini yerine getiremeye bile ailesinin ve boyunun sorumluluğunu düşünmeye devam eder. Hastalığı, onun toplum içindeki görev anlayışını ortadan kaldırmaz; aksine bu değerlere ne kadar bağlı olduğunu ortaya koyar.

Ailesine Bağlı Senirbay, ailesine özellikle eşi Kertolgo ve oğullarına bağlıdır. Hastalığı sırasında bile ailesinin durumunu düşünür ve Kertolgo’ya güvenerek sorumluluğu ona bırakır. Büyük oğlu Koichuman’ın savaşa gitmiş olması onu derinden endişelendirir. Küçük oğlu Eleman ise ölümüne kadar yanında kalır. Ölüm döşeğinde söylediği “Talçuy” sözcüğü, savaşta bulunan oğlunu düşündüğünü gösterir. Senirbay’ın son anlarında bile Koichuman’dan haber beklemesi, babalık duygusunun ne kadar güçlü olduğunu ortaya koyar. Ölümü, Eleman’ın hayatında derin bir iz bırakır ve onun çocukluktan yetişkinliğe geçişinde önemli bir dönüm noktası hâline gelir.

Geleneklerine Bağlı Senirbay, Kırgız toplumunun geleneklerine bağlı bir karakterdir. Cenazeye katılmayı bir görev olarak görmesi, bu bağlılığın açık bir göstergesidir. Hastalığı nedeniyle bunu yapamayınca Kertolgo’dan aileyi temsil etmesini ister. Onun için cenaze töreni yalnızca kişisel bir yas değil, aile ve boy arasındaki dayanışmanın da bir göstergesidir. Senirbay’ın yaşamında yurt yapımcılığı da gelenekle doğrudan bağlantılıdır. Yurt yapma zanaatı, nesilden nesile aktarılan göçebe kültürünün bir parçasıdır. Bu nedenle Senirbay hem cenaze ve aile geleneklerine bağlılığı hem de geleneksel zanaatıyla Kırgız toplumunun kültürel değerlerini temsil eder.

Saygın ve Toplumuna Bağlı Senirbay, Bozoy boyunda yalnızca iyi bir zanaatkâr olarak değil, saygın bir toplum üyesi olarak da görülür. İnsanların cenazede onun ve Koichuman’ın yokluğunu önemsemesi, aileye ve Senirbay’a duyulan saygıyı gösterir. Onun yaptığı yurtlar toplumun farklı kesimlerine hizmet eder ve bu nedenle emeği geniş bir çevrede değer görür. Senirbay’ın kişisel yaşamı da içinde bulunduğu toplumdan ayrı değildir; ailesinin yaşadığı acılar, boyun yaşadığı sorunlar ve savaşın yarattığı belirsizlik onun hayatını doğrudan etkiler. Bu yönüyle Senirbay, bireysel yaşamı ile toplumsal değerleri iç içe geçmiş geleneksel Kırgız toplumunun temsilcilerinden biridir.

Kuşlar

Kuşlar, doğanın bir parçası olmanın ötesinde, insan yaşamına ve savaşın yarattığı acılara tanıklık eden sembolik bir varlık olarak karşımıza çıkar. Isık Göl üzerinden geçen kuş sürüleri, baharın gelişiyile uzak diyarlara doğru yol alırken Talçuy’daki savaşa tanık olur. Savaş alanındaki kan, ölüm ve çığlıklar karşısında korkuya kapılır ve yollarına devam ederler. Kuşlar aynı zamanda Eleman’ın yaşadığı büyük

acıya da tanıklık eder. Eleman, babasının ölümünü ağabeyi Koichuman'a ulaştırmaları için onların ardından seslenir. Bu yönleriyle kuşlar, insanlarla doğa arasında bağ kurarken savaşın ve kaybın evrenselliğini de simgeler.

Özgür Kuşlar, insanların savaşlar ve çatışmalarla sınırlandırılmış yaşamlarının aksine, gökyüzünde özgürce hareket eder. Dağları, vadileri ve geniş coğrafyaları aşarak kendi yollarında ilerlerler. Mevsimlere göre kuzeye ve güneye göç eder, doğanın belirlediği kadim yolları izlerler. Talçuy'daki savaştan uzaklaşmaları da özgürlüklerini koruma isteğini yansıtır. İnsanların aksine kuşlar herhangi bir savaşın tarafı değildir ve düşmanlıkların sınırlarını tanımaz. Onların gökyüzünde yükselerek uzak diyarlara doğru ilerlemesi, yeryüzündeki çatışmaların ötesinde devam eden özgür bir yaşamı temsil eder. Bu nedenle kuşların özgürlüğü, öyküde savaşın karşısında duran önemli bir sembolik özellik hâline gelir.

Duyarlı Kuşlar, insanların yaşadığı acılara kayıtsız kalmayan duyarlı varlıklar olarak tasvir edilir. Talçuy'a ulaştıklarında aşağıdaki savaşın korkunç görüntüsünü görürler. İnsanların birbirlerini öldürmesi, toprağın kana bulanması ve savaş alanındaki çığlıklar karşısında korkuya kapılırlar. Savaş alanına konmak yerine oradan uzaklaşmaları, yaşanan şiddete verdikleri tepkiyi gösterir. Kuşların davranışları, savaşın yalnızca insanlar üzerindeki etkisini değil, doğadaki diğer canlılar üzerindeki yıkıcı etkisini de ortaya koyar. Böylece kuşlar, insan acısını hisseden ve savaşın yarattığı yıkıma tepki veren duyarlı varlıklar olarak öne çıkar.

Korkulu Talçuy'daki savaşla karşılaşan kuşlar büyük bir korkuya kapılır. Binlerce insanın savaştığı, kanın toprağa ve nehre yayıldığı manzara karşısında sürü dağılır ve kuşların çığlıkları gökyüzünü doldurur. Uzun süre savaş alanının üzerinde dönmelerine rağmen orada konaklayamazlar. Akbabaların ve çakalların ölümleri arasında dolaştığını gördükten sonra bu yerden mümkün olduğunca uzaklaşırlar. Korkuları, savaşın ne kadar ürkütücü ve yıkıcı olduğunu kuşların bakış açısından gösterir. Bu özellikleriyle kuşlar, insanların alıştığı veya katıldığı şiddetin doğa açısından ne kadar korkunç olduğunu ortaya koyan sembolik karakterlerdir.

Yaslı Kuşlar, Talçuy'daki savaşın ardından yaşanan ölümler karşısında yas tutar. Savaş sırasında ve sonrasında savaş alanının üzerinde uzun süre dolaşmaları, çıkardıkları sesler ve huzursuz hareketleri onların acıyı paylaştığını düşündürür. Bu davranışları, insanların ölümlerinin ardından ağıt yakmasına benzer. Kuşların yas tutması, öyküde acının yalnızca insanlara özgü olmadığını gösterir. Onların çığlıkları, savaşta ölen insanların ve geride kalanların acısını sembolik olarak yansıtır. Böylece kuşlar, insanlarla doğa arasında duygusal bir bağ kurar ve savaşın neden olduğu ölümün bütün canlılar için ortak bir acı olduğunu vurgular.

Sadık Kuşlar, Eleman'ın babasının ölümünü Koichuman'a ulaştırma isteğiyle sadakat ve bağlılıkla da ilişkilendirilir. Eleman, kuşların Talçuy'a ve daha uzak diyarlara doğru uçtuğunu görünce onların ağabeyine ulaşabileceğini düşünür ve babasının ölüm haberini onlara emanet eder. Kuşlar gerçekte bu haberi bilinçli olarak taşımasalar da anlatı içinde Eleman'ın umudunu ve ailesine olan bağlılığını temsil eder. Onların uzun ve yorucu göç yolculuğu, Eleman'ın ailesinden ayrı düşen Koichuman'a ulaşma arzusuyla birleşir. Böylece kuşlar, aile bağlarının ve ayrılığa rağmen sürdürülen bağlılığın sembolik taşıyıcıları hâline gelir.

TEMALAR

Vatan

"Göçmen Kuşların Ağıdı" öyküsünde vatan teması savaş, hayatta kalma ve kültürel kimlikle iç içe işlenir. Tarih boyunca göçebe bir yaşam süren Kırgızlar, geniş ve çoğu zaman zorlu coğrafyalarda topluluklarını koruyabilmek için hareketli ve güçlü olmak zorunda kalmışlardır. Uzun tarihleri boyunca pek çok tehditle karşılaşan Kırgızlar için vatanı savunmak; dikkat, cesaret ve fedakârlık gerektirmiştir. Öyküde de toprağı ve geçmişten miras kalan değerleri koruma mücadelesinin hem maddi hem de manevi bedelleri ortaya konur.

Yazar, Kırgızların 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın başlarında Cungan Oyratlarına karşı verdiği mücadeleyi anlatmayı amaçlamış olabilir. Bu dönem, Kırgız boylarının dayanıklılığını ve birlik duygusunu sınavan çatışmalarla geçmiştir. Talçuy Vadisi'ndeki savaş bunun çarpıcı bir örneğidir. Kırgızlar, topraklarını

işgal eden Oyratlara karşı savaşıırken savaşıın etkileri yalnızca savaşııcılarla sınırlı kalmaz; geride kalan aileler de korku, kayıp ve belirsizlik içinde yaşar. Bu nedenle öyküde vatan kavramı aileden, sorumluluktan ve ortak hafızadan ayrı düşünülemez.

Öyküde vatan yalnızca üzerinde yaşanan toprak değildir. Vadiler, nehirler ve kutsal Isık Göl gibi mekânlar, halkın kimliğini ve manevi bağlarını temsil eder. Bu yerleri korumak, aynı zamanda kültürü, gelenekleri ve geçmişten geleceğe aktarılan değerleri korumak anlamına gelir. Savaş her şeyi yok etmekle tehdit etse de anlatı, Kırgız halkının toprağına bağlılığını, dayanıklılığını ve kendi değerlerini gelecek kuşaklara aktarma gücünü vurgular.

Örnek Sahne: Kuşlar kutsal taşkın ovasına yaklaştıklarında kanatları ve kuyrukları titremeye başladı. Aşağıda korkunç bir savaş vardı. Binlerce yaya ve atlı savaşııcı birbirine girmişti. Çığlıklar, savaş naraları, inilti ve atların kişnemeleri bütün vadiyi dolduruyordu. İnsanlar büyük gruplar hâlinde saldırıyor, mızraklarla birbirlerine vuruyor, bazılarını yere seriyor, atlarıyla üzerlerinden geçiyor, sonra dağılıp birbirlerini kovalamaya başlıyorlardı. Kamışlıkların arasında bazıları bıçak ve kılıçlarla savaşıyor, birbirlerini öldürüyorlardı. Her yerde ölü insanlar ve atlar yatıyordu. Bazıları suda sürükleniyor, atların ayakları altında çalkalanan su giderek kana bulanıyordu. Kuşlar, sonu gelmeyen bu korkunç manzaraya tanık oluyordu.

Din:

İnanç

Kırgızların geleneksel inançları ve manevi dünyaları, günlük yaşamları ve karşılaştıkları zorluklara verdikleri tepkiler üzerinden ele alınır. Öyküde İslamiyet öncesi inançların izleri görülürken, İslamiyet'in kabulünden sonra eski inançlarla yeni dinî anlayışın iç içe geçtiğı bir inanç dünyası da dikkat çeker. Bu bağlamda Tengri, eski Türk ve Moğol inançlarında en yüce varlık olarak öne çıkar. Sonsuz gökyüzünü, ilahi gücü, yaşamı ve düzeni temsil eden Tengri'den korunma, yol gösterme ve yardım istenir. Göçebe yaşam süren Kırgızların doğayla yakın ilişkisi nedeniyle göller, pınarlar ve dağlar da kutsal kabul edilmiştir.

Kertolgo'nun Tengri'ye dua etmesi, onun güçlü inancını ve zor zamanlarda manevi bir dayanak aradığını gösterir. Oğullarının ve bütün Kırgız halkının korunması için Tengri'ye yalvarır. Dua etmek için Isık Göl'ün kıyısına gitmesi de bu inanç anlayışının bir parçasıdır. Gölün eski adlarından biri olan *Ydyk* veya *Yiyk Köl*, "kutsal göl" anlamına gelir. Kırgızların gölü kutsal kabul ettikleri ve eski dönemlerde gölde yüzmedikleri anlatılır. Gölde yüzmenin ancak Rusların gelişinden sonra başladığı belirtilir.

Göçebe yaşam biçimi nedeniyle Kırgızların cami veya başka düzenli ibadet yerlerine her zaman sahip olmadıkları; bunun yerine göller, pınarlar ve dağlar gibi doğal kutsal alanlarda dua ettikleri ve kurban sundukları anlatılır. Bu kutsal yerlerde Tengri'den korunma, yol gösterme ve bereket dilenir.

Yazar, Isık Göl'ün kutsallığını onu "yeryüzünün gözü" olarak nitelendirerek daha da belirginleştirir. Gölün biçimi de bu benzetmeyi güçlendirir. Isık Göl'ün gökyüzüne bakan bir göz gibi tasvir edilmesi, doğa ile ilahi olan arasındaki bağı güçlendirir. Böylece Isık Göl yalnızca kutsal bir mekân değil, aynı zamanda halkını gözeten ve Kırgızları Tengri ile buluşturan sembolik bir varlık hâline gelir.

Örnek Sahne: Kertolgo, Isık Göl'ün çakıllı kıyısında, köpürerek kıyıya vuran dalgaların yanında diz çöker ve dua etmeye başlar:

"Ey Isık Göl, yeryüzünün gözü, yüzünü her zaman gökyüzüne çevirirsin. Yalvarışımı kaderlerin hâkimi Tengri'ye ulaştır. Bu zor zamanda Oyrat düşmanına karşı bize güç ver. Dağlarda yaşayan, sürülerimizi senin çayırlarında otlatan Kırgız halkını koru. Evlerimizin onların atlarının ayakları altında ezilmesine izin verme. Adaletli ol, bize zafer ver ve savaşıanlarımızı koru. Onları develerin sırtında değil, atlarının üzerinde geri getir. Duamı duy Tengri; ben üç oğlun annesiyim."

Kültür:

Manas Destanı

Manas destanı, Kırgız halkının varlığını, birlik ve bütünlüğünü, kültürel kimliğini ve geçmişle bağını temsil eden önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kertolgo, Tengri'ye dua ederken oğlu Eleman'ın babasının ustalığını miras almasını ve ağabeyi Koichuman gibi *Manas* destanını anlatan bir *manasçı* olmasını diler. Böylece Kertolgo'nun duasında manevi inanç ile kültürel mirasın korunması bir araya gelir. Eleman

daha sonra *manasçı* olur ve Oyratlara karşı verilen mücadele sırasında destanı anlatarak halkına cesaret ve umut verir.

Manas, ulusal kahraman Manas'ın kahramanlıklarını anlatır. Kırgızlar için yalnızca bir destan değil, aynı zamanda kutsal bir mirastır. Destan, cesaret, halk kimliği ve manevi değerleri bir arada yansıtır. Dünyanın en uzun destanı olarak kabul edilen *Manas*, *Mahabharata* ile Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* destanlarından daha uzundur. UNESCO tarafından da Kırgızların önemli kültürel miras unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir.

Manas, eski Kırgızların kültürel ve toplumsal yaşamının bir tür ansiklopedisi olarak görülür. Göçebe bir toplum olan Kırgızlar büyük saraylar ve şehirler kurmak yerine sözlü kültüre ve söze büyük önem vermişlerdir. Avrupalı gezginler, Kırgızların konuşmalarında şiiri andıran bir ritim ve uyum bulunduğundan söz etmişlerdir. Yaklaşık yarım milyon dizeden oluşan *Manas*, yüzyıllar boyunca sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

20.yüzyılın en büyük *manasçılarından* Sayakbay Karalayev, destanı yaşatma ve Kırgız halkının tarihini, bilgeliğini ve değerlerini gelecek kuşaklara aktarma konusundaki ustalığı nedeniyle "20. yüzyılın Homeros'u" olarak anılmıştır. *Manas* günümüzde de Kırgız kültüründe özel ve kutsal bir yere sahiptir. "Manas" adı herkese verilmez; bu da destanın ve bu adın Kırgız kültüründeki özel anlamını gösterir.

Kırgızlar, büyük acıların yaşandığı dönemlerde bile *Manas* destanını dinleyerek güç ve cesaret bulmuşlardır. Destanın kahramanlık hikâyeleri, zor zamanlarda insanlara umut ve dayanma gücü vermiştir. COVID-19 salgını gibi stresli dönemlerde bazı psikologların da *Manas* dinlemeyi önermesi, destanın insanlarda sakinlik ve dayanıklılık duygusu yaratabileceği düşüncesine dayanır. Bu açıdan *Manas*, Kırgızların tarihini, kültürünü ve değerlerini yaşatan; onları atalarından kalan geleneklere bağlayan canlı bir kültürel miras ve manevi güç kaynağıdır.

Örnek Sahne: Eleman, bir gün Oyratların egemenliği altındaki karanlık yıllarda halkının sesi olacağını henüz bilmiyordu. Düşmanlarının onun başı için büyük bir ödül koyacağını, uğradığı ihanet sonucunda Kazak bozkırlarının kavurucu sıcağında ölüme terk edileceğini, gözleri oyulmuş ve susuzluktan tükenmiş hâlde öleceğini de bilmiyordu. Son anlarında annesinin dua ettiği gölü ve uzak diyarlara doğru uçmaya hazırlanan kuşları hatırlayacak, "Anne!" diye seslenecekti.

Psikoloji

Hüzün: Yas

Hüzün ve yas, savaş, ölüm ve ayrılık üzerinden işlenir. Kırgız kültüründe bir evin yakınında kuşların görülmesi çoğu zaman ölümün veya kötü bir olayın habercisi olarak yorumlanır. Eleman'ın savaşa tanık olan kuş sürüsünü görmesi de yaklaşan acıların ve felaketlerin habercisi gibidir.

Aile de art arda gelen kayıplarla sarsılır. Senirbay'ın gelini Almash'ın kız kardeşi Uulkan'ın ani ölümü, cenaze için yola çıkan boyu yasa boğar. Senirbay hastalığı nedeniyle cenazeye katılamaz. Küçük oğlu Eleman ise babasının ölümüne gözleri önünde tanık olur ve bu büyük acıyla tek başına yüzleşir. Kertolgo da korku ve üzüntü içinde Tengri'ye gözyaşlarıyla dua ederek oğulları Koichuman ve Eleman'ın da aralarında bulunduğu savaşçıların korunmasını ister. Onun çaresiz duası, savaşın aileler üzerindeki ağır yükünü ve geride bıraktığı derin acıyı gösterir.

Talçuy Vadisi'ndeki savaş da bu hüznü daha geniş bir boyuta taşır. Binlerce insanın savaştığı ve öldüğü çatışmada yaralıların ve ölmek üzere olanların çığlıkları vadide yankılanır. Savaş yalnızca savaşçıların hayatını değil, uzakta haber bekleyen ailelerin yaşamını da altüst eder. Yukarıdan savaş alanını izleyen göçmen kuşlar bile bu korkunç manzaradan etkilenir. Korkuyla yönlerini şaşırır, havada dönüp durur ve kanla kaplı vadide konaklayamazlar. Böylece kuşların yaşadığı korku ve hüznün, insanların acısıyla birleşir.

Daha sonra Eleman'ın başının bedelinin bin at olarak belirlendiği, ihanete uğrayarak yakalandığı ve Kazak bozkırlarının kavurucu sıcağında acımasızca öldürüldüğü anlatılır. Bu olay, öyküdeki hüznün yalnızca savaş alanındaki ölümlerle sınırlı olmadığını gösterir. Savaş, aileleri birbirinden ayırır, sevdiklerini kaybettirir ve geride silinmesi zor acılar bırakır.

Kırgız kültüründe bir insan öldüğünde, onun ardından ağıtlar söylenerek hem ölen kişi anılır hem de geride kalanların acısı dile getirilir. Yazar da bu geleneği kuşların çığlıkları üzerinden yansıtır. Kuşların sesleri, savaşın ve ölümün ardından duyulan insan acısını hatırlatan bir ağıda dönüşür. Böylece doğanın sesi ile insanların yas duygusu iç içe geçer.

Örnek Sahne: Göçmen kuşların ağıdı, derin bir hüznü ve acıyı dile getirir. “Uçarım, ağlarım” sözünün tekrar tekrar söylenmesi, kuşların insanlara ve tanrılara seslenerek yeryüzüne karşı daha dikkatli olmaları için yalvarmasını ifade eder. Turnaların gözyaşları, ölümlerin ardından yakılan Kırgız ağıtlarını hatırlatır. Tekrarlanan sözler de ağıda içli ve hüznülü bir ritim kazandırır:

Uçarım, ağlarım
Uçarım, ağlarım
Uçarım, ağlarım
İnsanlara ve tanrılara yalvarırım:
Yeryüzüne dikkat edin.
Ey insanlar, yeryüzünde dikkatli yürüyün...
Bunlar turnaların gözyaşları mı?
Onları silin!
Yine, yine, yine...
İnsanları korkunç felaketlerden koruyun;
Bitmek bilmeyen yangınlardan,
Kanlı savaşlardan,
Geri dönüşü olmayan eylemlerden.
Sizleri acımasız felaketlerden korusun.

Ölüm

Ölüm teması hem bireysel kayıp hem de Kırgızların ölüm ve yas gelenekleri üzerinden ele alınır. Kırgız toplumunda düğün veya başka bir kutlamaya katılmamak hoş karşılanabilse de cenazeye katılmak önemli bir görev ve toplumsal sorumluluk olarak görülür. Almash'ın kız kardeşi Uulkan öldüğünde bütün boy, onu son yolculuğuna uğurlamak için bir araya gelir. Bu katılım yalnızca ölen kişiye değil, onun ailesine, saygın bir yurt ustası olan Senirbay'a ve savaşta bulunan eşi Koichuman'a duyulan saygıyı da gösterir.

Senirbay hastalığı nedeniyle cenazeye katılamaz. Oğlu Eleman ise babasının ölümüne gözleri önünde tanık olur ve bu büyük acıyla tek başına yüzleşir. Böylece öykü, ölümün yalnızca bireysel bir kayıp olmadığını, aileyi ve bütün topluluğu derinden etkilediğini gösterir. Yas tutmak, Kırgız toplumunda insanları birbirine bağlayan ortak bir gelenektir.

Öykünün sonunda kuşların savaşta ölenlerin ardından duyduğu hüznü, Kırgızların ağıt geleneğini hatırlatır. Kuşların savaş alanının üzerinde dolaşarak ölümlerin ardından yas tutması, insanların ölenlerin arkasından ağıt yakmasına sembolik olarak karşılık gelir. Kırgız kültüründe ağıtlar genellikle kadınlar tarafından söylenir. Ağıt, hem öleni anmak ve ona saygı göstermek hem de geride kalanların acılarını dile getirerek rahatlamalarını sağlamak için söylenir. Yazar, kuşların ağıdını bu geleneğin bir yansıması olarak kullanır ve böylece yas ile yaşama duyulan saygının birbirine nasıl bağlandığını gösterir.

Örnek Sahne: Yaşlılar ve aile üyeleri, sessiz ve üzgün bir şekilde yas tutan gelini Almash'ın çevresinde toplanmıştı. Bu buluşma, hem görevlerini yerine getirmek hem de aileye duydukları saygıyı göstermek içindi. Yurt yapımında usta ve saygın bir kişi olan Senirbay, Almash'ın genç yaşta ölen kız kardeşi Uulkan'ın cenazesine katılmak istemişti. Ancak ata binmeye çalıştığında göğsüne giren şiddetli ağrı onu durdurdu. Eşi Kertolgo durumu hemen kontrol altına aldı. Senirbay'ı yurda götürüp yatağına yatırdı ve Bozoy boyunun yas törenine kendisinin öncülük edeceğini söyledi. Senirbay'a dinlenmesini ve dua etmesini söyledi. Böylece Kertolgo, hem eşine gösterdiği özeni hem de ailesine ve geleneklerine bağlılığını ortaya koydu.